

Korijeni sukoba u Svetoj zemlji

Stjepan Vukas

Stjepan.Vukas@sabor.hr

Prevladavajuća je predodžba da je izraelsko-palestinski sukob počeo nakon Drugog svjetskog rata, tj. za vrijeme rata Izraela i arapskih država, 1948. godine. Sukob, ustvari, ima puno dublje korijene, a oni potječu još iz 19. stoljeća. Uzrocima sukoba može se ući u trag još u vrijeme samog nastanka cionističkog pokreta koji je utemeljio Theodor Herzl (1860-1904). Njegov je program zagovarao »povratak« Židova u Palestinu i stvaranje domovine za Židove. U tim počecima još uvijek nije bilo određeno gdje bi taj nacionalni dom trebao biti, odnosno na kojem bi se teritoriju trebao nalaziti.

Ideji povratka u pradomovinu na putu je njenog ostvarenja stajao jedan problem – većinsko arapsko stanovništvo (95%), koje je tada na tom prostoru živjelo. Stoga je i ideja da se mnogobrojno stanovništvo iz Europe preseli jednostavno na područje druge zemlje u samoj srži sadržavao, najblaže rečeno, nemar za prilike koje su vladale u tadašnjoj Palestini, a posebno za činjenicu da je tamošnje arapsko stanovništvo činilo više od 90% stanovništva i posjedovalo više od 95% zemlje.

Usprkos stalnim pokušajima da se cionistički pokret prikaže kao socijalistički pothvat nastao na marksističkim idejama internacionalizma, obrnutim od onoga što su zagovarale kolonijalne sile zapadne Europe, nastanak i razvoj cionizma pokazuju drugačiju stvarnost. Glavna politička podrška stizala je upravo iz sjedišta najveće imperijalne sile tadašnjeg doba – Velike Britanije. Zato je i analiza karaktera stvaranja židovske države neodvojiva od te činjenice. Pokrovitelji cionističkog projekta bili su duboko svjesni posljedica koje će stvaranje ekvivalenta tadašnjih europskih naseljeničkih zajednica širom svijeta prouzročiti na arapskom prostoru.

Cionistički je pokret išao usporedno s imperijalnim i kolonijalnim interesima Velike Britanije te je na krilima širenja britanskog carstva, birajući trenutak u kojem je to bilo moguće, ostvario svoje težnje o stvaranju države na prostoru povijesne Palestine. Ono što je Chaim Weizmann, cionistički vođa i kasnije prvi predsjednik Države Izrael (1949-1952), uspio isposlovati kod britanske vlade, bilo je – dobivanje podrške za stvaranje teritorijalne jedinice i masovno useljavanje židovskog stanovništva u Europu.

Cionizam je pokret dubokih korijena i duge tradicije, a unutar pokreta postojale su brojne podjele i tendencije. Pojednostavljeno rečeno, cionizam je nacionalni židovski politički pokret koji u najširem smislu riječi poziva na samoodređenje židovskog naroda i na stvaranje suverene židovske domovine. Od uspostave Države Izrael, on nastavlja primarno s potporom toj državi i njenoj opstojnosti. Cionizam nema jedinstvenu ideologiju već u sebi uključuje niz ideologija: opći cionizam, nacionalno-religiozni cionizam, laburistički cionizam, revizionistički cionizam itd. Zajednički nazivnik svim tim opcijama je bio: zahtjev za pretvaranje Palestine (*Eretz Israel*) u židovsku domovinu i samoodređenje Židova, utemeljen na povijesnim vezama i religijskim tradicijama koje povezuju židovski narod sa zemljom Izrael. Skoro dva tisućljeća nakon odlaska Židova u dijasporu, moderni cionistički pokret je u 19. stoljeću osnovan većinom od sekularnih Židova, najvećim dijelom kao odgovor Židova Aškenaza na anti-semitizam i pogrome u Rusiji.

U historiografiji postoje također rasprava o tome je li cionizam u svojim počecima uopće zagovarao ideju stvaranja države ili je samo bio fokusiran na stvaranje prostora za naseljavanje koji bi onda eventualno dobio neku vrstu autonomije. Takva je politika javnog ne-zagovaranja stvaranja samostalne države bila barem deklarativno na snazi u početku, s obzirom da je Palestina bila pod vlašću Osmanskog Carstva. Međutim, ipak se može zaključiti da je cijeli pokret nastao kao pokret s ciljem stvaranja samostalne židovske države. Većini se židovskog naroda Palestina činila kao mjesto mogućeg okupljanja židovskog naroda zbog povijesnih veza koje su postojale.

Za duhovni cionizam, koji je predvodio *Ahad Ha'am*, povratak u Sion bila je duhovna kategorija koja je ukazivala na problem činjenice da je Palestina već bila naseljena drugim narodom. Njegove ideje nisu naišle na veći odjek.

U sklopu cionističkog pokreta postojala je određena, doduše manjinska orijentacija, prema stvaranju dvo-nacionalne države (*bi-national state*) koja je bila podržavana od nekih lijevo orijentiranih intelektualaca. Takva je država bila zamišljena kao jedna neovisna država s jednakim pravima za obje zajednice. U početku ju je podržavao znatan broj mislilaca unutar cionističkog pokreta, ali ideja o dvonacionalnoj državi s vremenom se pred silinom zbivanja, a posebno nakon spoznaje o razmjerima stradanja židovskog naroda u Drugom svjetskom ratu, istopila te se praktično potpuno izgubila.¹

Godine 1914. u Palestini je bilo 85.000 Židova, što je bilo oko 10% stanovništva, a nakon završetka svjetskog rata ostalo ih je samo oko 56.000. Godine 1922. Židova je bilo oko 11%, da bi do 1948. godine taj udio narastao na 31%.

¹ Ideja dvonacionalne države za Židove i Arape nikada nije u potpunosti zamrla, pogotovo zbog činjenice demografskog rasta broja Arapa i izraelske okupacije Zapadne obale gdje situacija postaje kompleksnija i gdje se gube jasne etničko-demografske granice između dvaju naroda (*op. a.*)

Socijalistički orijentirani dio židovske zajednice u Palestini – Jišuva – bio je sklon uzeti u obzir činjenicu postojanja arapske većine i situaciju u kojem se to stanovništvo nalazilo, ali ne u mjeri u kojoj bi se dovelo u pitanje židovsko naseljavanje Palestine. Radi čiste savjesti, iznosio se argument da je ustvari židovsko naseljavanje za arapsko dobro jer je lokalno stanovništvo živjelo praktično u feudalnim uvjetima gdje su feudalni moćnici iskorištavali narodne mase. Taj su argument, međutim, upravo europski kolonizatori iznosili svugdje na svijetu gdje bi zagospodarili lokalnim stanovništvom. Tim se argumentom tvrdi da je sve to za dobro lokalnog stanovništva, iako je protiv njegove volje.

I nakon 1948. godine, tvrdnje o tome da u Izraelu vlada socijalizam bile su usmjerene na to da se borba protiv Arapa prikaže kao borba između »dobra i zla« upravo kao što su i, primjerice, francuski kolonizatori prikazivali svoje postupke, opravdani činjenicom da u Francuskoj postoji demokratski politički sustav.²

U formuliranju ciljeva cionističkog pokreta najjasniji i najkonkretniji je u svakom slučaju bio Theodor Herzl. U svojoj je knjizi »Der Judenstaat« iznio plan za stvaranje židovske države na području Palestine. Njegov je pristup cijelom problemu bio pod velikim utjecajem europskog imperijalizma 19. stoljeća i njegova odnosa prema narodima izvan Europe. U svojim je zamislima Herzl bio konkretniji od drugih cionističkih intelektualaca i vodio je računa o stavovima europskih vlada te nastojao svoja razmišljanja i ciljeve uklopiti u planove najvećih i najmoćnijih europskih sila toga doba.

Upravo je na takav način židovsko pitanje predstavljeno i turskoj Porti.³ Osmanskom su Carstvu prikazane prednosti u slučaju da dopusti stvaranje autonomne židovske teritorijalne jedinice, odnosno »domovine« u sklopu turske Palestine. Kao presedan za ovakvu argumentaciju židovskih ideja poslužio je kršćanski Libanon koji je dobio autonomiju u 19. stoljeću nakon međuetničkih sukoba kršćana i Druza.

Kolonijalizam

Cijeli kompleks nastanka cionističkog pokreta zajedno s realizacijom stvaranja židovske države neizbježno izaziva pitanje je li cionistički pokret i sve njegove reperkusije na oblikovanje Bliskog istoka, ustvari bio kolonijalni i imperijalistički pothvat Europe u pokušaju ovladavanja arapskim prostorima?

² Vidi Maxime RODINSON, *Israel-a Colonial Settler State*, New York, Pathfinder, 1973.

³ Komešanje koje je stvorila Herzlova knjiga 1896., Prvi cionistički kongres 1897. i koraci koje je Herzl poduzeo kod sultana počeli su davati poticaj opoziciji, ali se neprijateljstvo osmanske vlade prema cionizmu činilo dovoljnim osiguranjem da će opasnost ostati vrlo daleko. Arapski nacionalizam, koji se s teškoćama razvijao u protivljenju Turcima i koji je, u početku i posebno privlačio kršćane, počeo se pokazivati u protestima protiv cionističke kolonizacije tek nakon 1905. (usp. Maxime RODINSON, *nav. dj.*, 47).

Tražeći odgovor na pitanje je li cionistički pokret i rezultat njegovog djelovanja u obliku Države Izrael kolonijalni pothvat, možemo postaviti jednostavno protupitanje. Bi li cionističke vođe na isti način razmišljali o naseljavanju neke zemlje na kojoj već živi neka europska nacija?

Odgovor je – ne! *Argumentum a contrario*, lakoća u odlučivanju o početku masovnog useljavanja u Palestinu odraz je duha doba kolonijalizma u Europi i europskog odnosa prema ne-modernim, »zaostalim« narodima Azije koje je potrebno civilizirati. Istovremeno, a to se pokazuje i danas u neokolonijalnim invazijama na bliskoistočne zemlje, najčešće je riječ o narodima koji se, ustvari, nisu u stanju oružano obraniti.

Jedan od protuargumenata za takvu tvrdnju jest i da Židovi nisu imali matičnu državu koja bi ih naseljavala u nekom području Azije ili Afrike i preko njega kontrolirala to područje. Međutim, taj je argument nevaljan jer su Židovi iza sebe imali cijelu Europu i ozračje koje vladalo u to vrijeme na europskom kontinentu, ona je podržavala taj projekt. Upravo je takvo ozračje bilo presudno u davanju »zelenog svjetla« za projekt naseljavanja europskih emigranata na područje gdje je živjela takva velika većina pripadnika drugog etnikuma. Prije svih drugih država, tu je podršku pružila Velika Britanija kao najveća imperijalna sila onoga doba.⁴

Proučavajući karakter naseljavanja Palestine kao kolonijalnog i imperijalnog pothvata, treba reći da je terminološki vrlo nezahvalno fenomen kolonijalizma upotrebljavati jednoznačno. Stoga je i praktično nemoguće pronaći iste odrednice za različite povijesne događaje koji su uključivali europsko širenje na druge kontinente i podčinjavanje neeuropskih naroda. Međutim, sličnosti nije teško pronaći. Štoviše, velike sličnosti i vremenska podudarnost koja postoji između europskog kolonijalizma i židovskog naseljavanja Palestine ukazuje na iste izvore događaja koji su uslijedili.

Cionistički pokret je za realizaciju svojih ideja uporno tražio saveznike u velikim silama te ih spretno okretao jednu protiv druge ne bi li ostvario svoje ciljeve. Pokret doživljava snažan razvoj upravo u vrijeme kada se razvija i arapski nacionalizam. Iako su cionisti na teorijskoj razini ignorirali arapski problem kao da ne postoji te su o useljavanju u zemlju razmišljali kao da arapskog stanovništva i nema, u provođenju su svojih zamisli, ipak, bili vrlo oprezni. Oprez je bio potreban da se ne bi uzbunili duhovi, kako na europskoj, tako i na arapskoj strani, te time prerano izazvao otpor cijelom projektu.

Međutim, upravo u vrijeme Prvog svjetskog rata arapski problem dobiva iznimnu važnost za britanski imperij. Britanski je interes prije svega bio osigurati siguran kordon od »Egipta do Indije«. Definiranje britanskih interesa na Bliskom istoku, koje počinje oko 1915. godine, vodilo je do sklapanja *sporazu-*

⁴ Ta politika traženja zaštitnika u najvećoj sili određenog razdoblja nastavila se i danas. Izrael kao svog najvećeg zaštitnika ima najveću silu današnjice, SAD, od koje uživa bezrezervnu i bezuvjetnu podršku bez obzira na svoje postupke i stalna kršenja međunarodnog prava (*op. a.*).

ma Sykes-Picot koji je pomirio britanske i francuske interese na tom području, rezultirajući određivanjem granica dominacije i kompromisom oko Palestine. Britanija je smatrala da kontrolom nad Palestinom drži Francusku i Rusiju dalje od pristupa Egiptu i Sueskom kanalu. Neke teorije govore o tome da je Britanija najviše iz ovih razloga podržavala cionistički projekt, a ne iz neke idealističke sklonosti Židovima. Isto tako, postoje tvrdnje da je ustvari Zapadu bila potrebna podrška Židova u Americi i Rusiji za rat protiv Njemačke u I. svjetskom ratu, te da je to bio razlog povoljnog odnosa prema cionizmu i naseljavanju Židova u Palestini, puno više nego cionističko lobiranje.

Balfourova deklaracija i poslije

Dana 2. studenog 1917. godine Arthur Balfour, britanski ministar vanjskih poslova, uputio je pismo lordu Rotschildu, jednom od vođa britanskih Židova, u kojem se kaže da britanska vlada:

»gleda s odobravanjem na uspostavu u Palestini nacionalne domovine za židovski narod i upotrijebit će svoje najveće napore radi omogućavanja ostvarenja ovoga cilja, ujedno jasno podrazumijevajući da ništa neće biti napravljeno što bi naštetilo građanskim i religijskim pravima postojećih nežidovskih zajednica u Palestini ili ugrozilo prava i politički status koji uživaju Židovi u drugim zemljama.«⁵

Iako kratka u svojem izričaju, Balfourova deklaracija ključni je dokument koji je za cijeli Bliski istok, a posebno za Palestinu, imao duboke i dalekosežne posljedice. On će u povijesti bliskoistočnih ratova biti označen kao točka razdjelnica i kao jedan od osnovnih uzroka sukoba koji će uslijediti. Arapske će zemlje imati upravo Balfourovu deklaraciju u fokusu svojih kritika britanske politike na Bliskom istoku. Ipak, nisu svi u britanskoj vladi bili suglasni s njom. Jedan od onih koji se protivio bio je, primjerice britansko-židovski liberalni političar i član britanskog kabineta Edwin Montagu koji ju je označio kao opasnost i čak ju nazvao »antisemitskom«. On je, inače, iako i sam Židov, odbacivao cijelu ideju cionizma kao »štetnu« političku opciju.⁶ Izraelski povjesničar Avi Shlaim o Balfourovoj deklaraciji zaključuje:

»Balfourova deklaracija nije bila samo nepoštena, ona je sama po sebi bila i proturječna. Domovina koju je obećala Židovima nije nikad bila jasno definirana i nije postojao presedan u međunarodnom pravu. S druge strane, referirati se na 90% stanovništva kao na 'nežidovske zajednice u Palestini' bilo je arogantno i čak rasistički. To je bila također i najgora vrsta imperijalnog dvostrukog standarda.«⁷

⁵ Walter LACQUER, *Israeli-Arab Reader*, 27.

⁶ A. SHLAIM, *Israel and Palestine. Reappraisals, Revisions, Refutations*, 2009, 12.

⁷ Isto, 15.

Tako je, upravo u vrijeme kada se formirao arapski nacionalizam koji je trebao utvrditi svoje nacionalne ciljeve, sudbina Palestine zapravo već bila odlučena. Donošenjem Balfourove deklaracije onemogućit će se razvoj Palestine kao arapske nacionalne države, kakvih je u to vrijeme stvoreno nekoliko. Time je ujedno definitivno propao i pokušaj stvaranja jedne velike arapske nacionalne države od Maroka do Irana.⁸

Prijedlog Svjetske cionističke organizacije na mirovnoj Konferenciji u Parizu 1919. godine nakon završetka Prvoga svjetskog rata išao je za tim da granice buduće židovske države budu i veće nego što su današnje granice tzv. Velikog Izraela (Izrael, Zapadna obala i Pojas Gaze), te da uključe i dijelove Jordana uzduž današnje granice.

Britanski se *Colonial Office* jasno odredio da Transjordan, iako predmetom cionističke želje za naseljavanjem, ne potpada pod Balfourovu deklaraciju. Da bi ojačala takvu odluku, Britanija je postavila Faisala kao kralja u Iraku, a njegovog starijeg brata Abdullaha kao emira od Transjordana, obojicu pripadnike hašemitskog klana iz Hejaza. Cionistička se organizacija naravno, nije slagala s takvom odlukom, ali u tom času nije bila dovoljno jaka da joj se suprotstavi. Kasnije su se razni dijelovi cionističkog pokreta u vezi s događajima iz 1922. međusobno optuživali za izdaju cionističkih ideje, jer je cijela istočna obala Jordana bila izgubljena za naseljavanje.

Velika Britanija je pristala na realizaciju cionističkog plana pod stalnim pritiskom cionističke organizacije, ali joj je židovsko naseljavanje u Palestini istovremeno služilo i kao realizacija njenih interesa na Bliskom istoku nakon završetka velikog svjetskog rata. Podržavajući plan o stvaranju židovske teritorijalne jedinice na Bliskom istoku, Britanija je smatrala da se on istovremeno može pomiriti s podrškom arapskoj hašemitskoj dinastiji⁹ koju je namjeravala instalirati na prijestolja pojedinih država koje su u to vrijeme nastajale od Egipta do Iraka.

Problem je, međutim, bio u tome da je u isto vrijeme i arapskoj strani obećano da će njeni podijeljeni teritoriji biti ujedinjeni i tvoriti jednu neovisnu državu. Iako ih je Velika Britanija oslobodila turske vlasti, jasno je bilo da neće moći ispuniti takva kontradiktorna obećanja.¹⁰

⁸ Ali, za razliku od bilo koje druge arapske države, međunarodna presuda o palestinskoj budućnosti, u obliku mandatne povelje, uključivala je odredbe koje su porazile pravo Palestinaca na svoju domovinu. Balfourova deklaracija, i s njom nejasno obećanje Britanije za stvaranje Palestine kao domovine za Židove, bilo je uključeno u povelju. Nekoliko izbijanja nasilja i dublje strateško razmišljanje navelo je London da ponovno promisli o svojim prethodnim konceptima (Ilan PAPPÉ, *Zionism and the Two-State Solution, Where Now For Palestine?*, New York, Zed Books (ur. Jamil Hilal), 2007, 35).

⁹ Hašemitska dinastija – arapska dinastija koja potječe od plemenskih saveza iz Hejaza, regije u Arabiji.

¹⁰ Arapi su također uspjeli dobiti temelj svoje buduće neovisnosti zbog britanske potpore. Isti događaji koji su postavili temelje za židovsku državu, oslobodili su i njih turskog jarma. Ali oni su bili gorko razočarani. Umjesto velike ujedinjene neovisne države, koja im je bila obećana,

Tom Segev, izraelski povjesničar, obrazlaže tezu da je Britanija za vrijeme svog mandata podržavala cionističku poziciju i time olakšala stvaranje židovske države. Isto tako tvrdi da je jednom, kada je cionistički pokret stigao u Palestinu, rat postao neizbježan. Od tada su postojale samo dvije opcije: ili će cionisti pobijediti Arape ili će Arapi pobijediti cioniste. U očaju i razočaranju s britanskim imperijem, arapski su nacionalisti u Palestini na kraju svoj ulog u igri stavili na njemački Treći Reich.¹¹

Socijalistički su cionisti, kao i oni liberalne orijentacije na čelu s Chaimom Weizmannom, pokušavali intenzitet sukoba s Arapima održati što slabijim da se ne bi ugrozilo naseljavanje i stvaranje židovske infrastrukture u Palestini. Revizionistički je, pak, cionizam, nastao na idejama Ze'eva Jabotynskog, tražio ulazak u sukob i s Arapima i Britancima da bi se pitanje osnivanja židovske države što prije riješilo. Na tom je pitanju nastala podjela nakon čega je revizionistički dio cionističkog pokreta istupio iz *Svjetske cionističke organizacije* i osnovao vlastitu organizaciju.

Revizionističku je stranku osnovao 1925. Ze'ev Jabotinsky koji je smatrao da britanski plan za Palestinu mora biti revidiran na takav način da uključi i Transjordan u planove za naseljavanje Židova. Ideja o širenju prostora za židovsko naseljavanje i izvan granica današnjeg Izraela, nisu bile strane ni drugim židovskim liderima. Tako je, primjerice, i Ben Gurion tvrdio da je Transjordan neodvojiv dio Palestine jer je u njemu »hebrejski narod rođen«. Po njemu, u buduću bi židovsku državu trebala biti uključeno i područje omeđeno Mediteranskim morem, od Tira (obalni grad u današnjem Libanonu) i rijeke Litani (također u Libanonu), od Wadi Ouje, 20 km pored Damaska, na sjeveru, do El-Arisha na jugu na Sinaju. On je zamišljao pomicanje južne granice na »nenaseljeni« poluotok Sinaj te je pravio razliku između povijesnih granica hebrejskog kraljevstva od prije 2000 godina (onih koje je Jahve dao Hebrejima) i onih koje su odražavale demografsku realnost tadašnje Palestine. Njegov je glavni argument bio da na zemlju ima najviše prava onaj tko je obrađuje i razvija.¹²

U svom je eseju »O željeznom zidu (Mi i Arapi)« uveo ideju »željeznog zida« koja u sebi sadržava misao o tome da Arapi nikada neće prihvatiti ideju židovske države u Palestini te da se zbog toga prema njima treba postaviti primjenom sile. Za to je potrebno izgraditi takvu oružanu silu koja će biti nepremostiva prepreka za bilo kakve arapske nasrtaje. Njegova je ideologi-

arapski je teritorij bio podijeljen, podvrgnut protektoratu dvije europske sile pod hipokritičkim plaštom mandata i osedlan brojnim restrikcijama koje su ograničavale njihovu slobodu odlučivanja o svojim pitanjima u korist »prava« treće strane. Unutar arapskih kraljevina ili republika, stavljenih pod mandat, političke organizacije su se mogle razvijati s većim ili manjim restrikcijama, ovisno o periodu i području (usp. Maxime RODINSON, *nav. dj.*, 55).

¹¹ Vidi Tom SEGEV, *Es war einmal ein Palästina*, München, Pantheon, 2005.

¹² »Granica će se pomicati u onoj mjeri u kojoj Židovi uspiju pretvoriti pustinju u cvjetnu zemlju« (Simcha FLAPAN, *Die Geburt Israels*, München, Melzer Verlag, 2005, 33).

ja inspirirala i židovske terorističke skupine kao što su *Irgun* i *Lehi* (*Stern Gang*).¹³

Nakon velikog arapskog ustanka 1936.-1939. Britanci su sve više bili skloni smanjivanju useljavanja Židova i njihova stjecanja zemlje za izgradnju novih naselja. Suočivši se sa silinom međuetničkih sukoba za vrijeme arapskog ustanka te jačinom arapskog nezadovoljstva, britanska je vlada počela razmišljati o podjeli Palestine na dvije teritorijalne jedinice. Rezultat toga je bio plan *Peelove komisije* (Peel Commission) o podjeli zemlje.

Komisija koju je osnovala britanska vlada, pod vodstvom lorda Roberta Peela, ustanovila je da mandatna uprava više ne funkcionira te je predložila podjelu Palestine na dvije države, arapsku i židovsku. To je rješenje ostalo jedina mogućnost nakon što je nepomirljivost dviju strana postala očita. Arapi su odbili podjelu koju je predložio *Peelov plan*, a Židovi su je prihvatili. Židovsko vodstvo i Ben-Gurion upravo su u tom planu vidjeli priliku za ostvarenje svojih ciljeva i konačnu uspostavu židovske države:

»Nije to najmanje od više zala već politički iznenadni napad i povijesna prilika kakva se nije pružila od uništenja Hrama. Ja vidim u ostvarenju ovog plana praktično odlučujući prvi korak u smjeru punog rješenja i najjaču moguću polugu za postupno osvajanje cijele Palestine.«¹⁴

Prema tome, Ben-Gurion je držao da je plan o podjeli, teritorijalno neizmerno nepovoljniji za Židove nego ijedan drugi, ustvari odlučujući prvi korak prema uspostavi ne samo države, nego i osvajanju cijele Palestine. Najvažnije je prema njemu, bila činjenica što će tim planom židovska država dobiti obalno područje od Tel-Aviva do Haife i time će moći kontrolirati useljavanje i daljnju imigraciju. Uz to židovska će država stvoriti vojsku za koju je vjerovao da će biti »jedna od najboljih na svijetu«.

Arapski je veliki ustanak 1936.-1939. bio usmjeren prema Britancima kao odgovor na njihovu politiku dopuštanja useljavanja i jačanja židovske prisutnosti. Na to su Arapi gledali kao na nastavak imperijalne politike prema područjima što se nastavlja još od križarskih vremena.¹⁵ I samo zauzimanje Palestine

¹³ Ami PEDAHZUR, Arie PERLIGER, *Jewish terrorism*, New York, Columbia University Press, 2009, 11.

¹⁴ Simcha FLAPAN, *nav. dj.*, 34.

¹⁵ Cionistička i europska prisutnost na Bliskom istoku u arapskim je krugovima shvaćena kao ništa drugo doli reinkarnacija srednjovjekovne križarske države. Osvajanje Palestine od strane generala Allenbyja i Balfourova deklaracija su bili viđeni kao inherentni komplementarni. Oni su značili udruženu židovsko-zapadnjačku mračnu zavjeru protiv muslimanskog svijeta. General Allenby, nakon zauzimanja Jeruzalema, svjesno je požurio potvrditi ulogu križara najavljujući ispred Jaffa ulaza u Stari Grad da je došao ispuniti zavjet Richarda Lavljeg Srca (njegov francuski pandan u Damsku, general Gourand, je otišao čak i dalje: on je objavio ispred Saladinova groba »da smo se vratili na Istok, gospodine sultane«), a kasnija britanska potpora cionističkom projektu u Palestini potpirila je najgore strahove Arapa. Novi križarski entitet kao mostobran zapadnog imperijalizma je upravo trebao biti implantiran u njihovoj sredini (usp. Shlomo BEN AMI, *Scars of War: Wounds of Peace - the Israeli-Arab Tragedy*, London, Phoenix, 2006, 6).

1917. godine od strane generala Allenbya viđeno je kao sastavni dio i realizacija Balfourove deklaracije.

Godinama rastuća osjetljivost britanske vlade prema arapskom neprijateljstvu prema židovskom useljavanju i polaganje temelja neovisnoj državi i sve izvjesnijoj podjeli Palestine, doseže vrhunac 1939. godine kada donosi *White Paper* kojim je ograničila useljavanje i praktično utvrdila da se protivi stvaranju neovisne židovske države. Prema ovom dokumentu, britanska je vlada tada, 22 godine nakon Balfourove deklaracije, izražavala protivljenje stvaranju posebne židovske države na prostoru Palestine i umjesto toga se izjasnila za jednu jedinstvenu neovisnu palestinsku državu. U sljedećih je pet godina trebalo dopustiti useljavanje samo još 75.000 Židova, a u dokumentu se utvrđuje i da Balfourova deklaracija ima obveze prema Židovima, ali i prema Arapima. Židovska se imigracija treba dopustiti u onoj mjeri u kojoj neće ugrožavati radna mjesta Arapa, a ukupan bi broj Židova trebao iznositi trećinu stanovništva.

U svakom slučaju, Židovi su prihvaćali sve planove koje su im ponudile velike sile, prije svih Velika Britanija. Mudro su zaključili da će Arapi, točnije njihov politički prvak, Haj al-Husseini, muftija jeruzalemski, u svom ogorčenju židovskom imigracijom sve planove ionako odbiti. Računali su da će nakon arapskog odbijanja planovi propasti, da bi se na terenu potom stvorila situacija u kojoj će biti moguće zauzeti više teritorija nego što je bilo predviđeno svakim pojedinačnim planom. U tom je smislu židovsko vodstvo potpuno nadigralo Arape koji su od samih početaka bili katastrofalno vođeni. Prihvativši *Peelov plan*, prihvatili su podjelu Palestine. Slično se ponovilo i deset godina kasnije s rezolucijom UN-a o podjeli Palestine nakon Drugoga svjetskog rata. Znali su da će međunarodna zajednica priznati stanje na terenu jednom kada se ono stvori i da se takav *fait accompli* više neće moći mijenjati. To se na kraju i dogodilo.

Godine 1942. u njujorškom se hotelu *Biltmore* održao cionistički kongres na kojem je odlučeno da se zatraži uspostava židovske države u Palestini. Isto je tako odlučeno da Velika Britanija više ne može jamčiti ostvarenje tog cilja. Zahtjev za uspostavom židovske države je podrazumijevao, iako to nije izričito stajalo u deklaraciji, uspostavu države na cijelom prostoru Palestine. Lijevi pokreti, kao npr. *Hashomer Hatzair* i *Hakibbuz Hameuhad*, glasovali su protiv deklaracije zaključujući da će takvi stavovi neizbježno voditi podjeli Palestine. Na kraju se *Hakibbuz Hameuhad* i odvojio od stranke *Mapai*, prethodnice današnje Laburističke stranke.

U tvrdnjama da u židovskom naseljavanju Palestine nije riječ o kolonijalnom pothvatu, često se iznosi povijesna činjenica da su Židovi na legalan način kupovali zemlju od lokalnih Arapa. Međutim, europski su kolonizatori i drugdje u svijetu s lokalnim stanovništvom često ulazili u pravno korektno poslove. Ova je tvrdnja, u svakom slučaju, točna samo za odnose prije 1948. godine, a nakon toga se stvari ipak mijenjaju. Konfiskacija imovine postaje vrlo često sredstvo stjecanja arapske zemlje, što se posebno odnosi na nekret-

nine prognanika. Takva se politika nastavlja i danas, a naročito je česta na području Jeruzalema.

Put prema židovskoj državi bio je osiguran ne samo uspjesima židovske zajednice u Palestini i prednostima koje je im pružala britanska uprava, već i kolapsom i raspadom arapske zajednice u Palestini. Arapi su platili visoku cijenu suprotstavljanja britanskoj vlasti kada su 1936. godine pokrenuli veliki ustanak. Posljedica toga bilo je potpuna obezglavljenost i raspad ionako slabih palestinskih arapskih institucija. Arapski visoki odbor¹⁶ bio je raspušten, a njegovi su čelnici otjerani u egzil. Muftija Al-Husseini, koji je bio jedan od pokretača ustanka, pobjegao je iz zemlje. Arapski su pripadnici viših slojeva napustili zemlju, ali su u kolektivno sjećanje arapskog stanovništva ostali upisani podvizi pojedinih heroja ustanka, kao npr. šeika Izzedina al-Qassama. Mnoge od metoda gušenja arapskog ustanka iz 30-tih godina kasnije će usavršiti i ponovno primjenjivati izraelske vlasti u gušenju palestinskih *intifada* na kraju 20. stoljeća. I u arapskom ustanku, kao i u prvoj *intifadi* 1987.-1991., ustanici su uspjeli za kratko vrijeme osloboditi neka područja i uspostaviti samoupravu. Iako kratkotrajno, ti su uspjesi bili simbolično snažni u rušenju kolonijalne vlasti.

Zaključak

Sukob je bio neizbježan od samog početka intenzivnog židovskog naseljavanja u Palestinu. Dvije su zajednice imale različita očekivanja te pri tome za svoje ciljeve dobila i kontradiktorna obećanja britanske vlade. Ta su se obećanja uzevši svako za sebe poklapale s britanskim interesima u regiji, ali su međusobno bila nepomirljiva.

Britanska i općenito europska podrška židovskom naseljavanju, odraz je stanja duha kolonizatorske Europe druge polovice 19. stoljeća. Ta se ideja o stvaranju europske ispostave na Bliskom istoku uklopila u britanske planove o stvaranju carstva od Egipta do Indije. U drugoj polovici 20. stoljeća, ulogu nastavljača politike o ispostavi »Zapada« prema Bliskom i Srednjem istoku preuzimaju Sjedinjene Države.

Arapi su od početka naseljavanja Židova u Palestini negirali njihovo »božansko« pravo na zemlju. Također su židovskoj zajednici odriicali pravo na »nacionalnost« prema kojem je Židovima kao naciji trebalo biti omogućeno stvaranje vlastite nacionalne države. Osnovni je argument bio da su Židovi reli-

¹⁶ Visoki arapski odbor je središnje političko tijelo arapske zajednice u Palestini. Osnovan je 25. travnja 1936. godine na inicijativu Haj Amin-al Husseinija, muftije jeruzalemskog, i sadržavao je vođe palestinskih klanova pod predsjedanjem muftije. Odbor je nastao nakon izbijanja velikog arapskog ustanka 1936.-1939. Odbor je 15. svibnja pozvao na neplaćanje poreza, na opći štrajk arapskih radnika te je tražio zaustavljanje židovske imigracije. Britanska mandatna uprava je zabranila rad odbora u rujnu 1937. godine (*op. a.*).

gijska zajednica, a ne nacionalna. Tvrdili su da će njihova prisutnost u Palestini pridonijeti urušavanju tradicionalnih vrijednosti domicilnog stanovništva i u tome su Židovima pripisivali neke stigme koje su Židove pratile stoljećima, kao što su pohlepa i nemoral. S arapske je strane sukob bio ocrtavan i kao sukob islamskog širokog univerzalizma i židovske provincijalne i plemenske kulture.

Uporno ustrajući na tvrdom odbijanju prihvatanja bilo kakvih promijenjenih realnosti, palestinski su Arapi ustvari upali u zamku koju su im pripremile židovske organizacije i europske države. Pogreške koje su počinili u začecima sukoba, nastavili su ponavljati i u vremenima koja su dolazila i pri tome plaćajući za to ogromnu cijenu. Tvrdoglavo odbijanje bilo kakvog plana podjele i priznavanje činjenice postojanja Države Izrael dovođit će kroz desetljeća Palestine u sve težu situaciju ostavljajući ih na početku 21. stoljeća u najneravnopravijem položaju od samog početka nastanka pitanja Palestine. Britanska politika koja je oblikovala taj prostor bila je uvijek kontradiktorna, nedosljedna i dvosmislena. Britanci nikada nisu imali politiku za Palestinu.¹⁷ U raznim su periodima podržavali različite opcije tako da ih najbolje prilagode svojim interesima ne vodeći nikakva računa o budućnosti tih prostora. Možda se moglo, i uz židovsko naseljavanje i stvaranje države, polučiti bolje rezultate već u samom početku i to tako da se, primjerice, kanaliziranjem useljavanja na određeno područje i jasno davanje podrške nastanku države samo na tom području, omogući kasnije jasnije razdvajanje dviju zajednica do kojeg je moralo doći.

Upravo suprotno tome, britanska je nedosljednost rezultirala nepostojanjem konzistentne politike prema području mandatne Palestine, a kad su konačno izbili ratovi među novonastalim državama, Britanija se jednostavno povukla prepustivši rješavanje problema netom rođenoj svjetskoj organizaciji, Ujedinjenim narodima koji nisu bili dorasli rješavanju tako složenog problema.

Paradoks Palestine, a to se na najtragičniji način nastavlja do najnovijeg vremena, jest činjenica da joj je, upravo u trenutku kada se počela formirati kao nacionalni entitet, oduzeto pravo na samoodređenje. Time je njezin razvoj u neovisnu državu spriječen već u samom začetku, u trenutku raspada velikog Osmanskog Carstva.¹⁸

¹⁷ Tom SEGEV, *nav. dj.*, 17.

¹⁸ To je bila tragedija Palestine: da je u istom vremenu kada se iskristalizirala kao tipična arapska nacionalna država, omogućeno cionističkom pokretu da jasno definira što je mislio geografski s konceptom Eretz Israela ili zemlje Izrael; s cionizmom je stigla i ideja o podjeli Palestine (usp. Ilan PAPPÉ, *Zionism and the Two-State Solution, Where Now For Palestine?*, New York, Zed Books (ur. Jamil Hilal), 2007, 34).